

Meri Markus

HUH HELLETTÄ!

Uudenmaan kirjastoyhteistyö

HUH HELLETTÄ!

Uudenmaan kirjastoyhteistyö

Meri Markus
Opinnäytetyö
Kevät 2018
Kirjasto- ja informaatiopalvelut
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Liiketalous, Kirjasto- ja informaatiopalvelut

Tekijä: Meri Markus

Opinnäytetyön nimi: Huh Hellettä! Uudenmaan kirjastoyhteistyö

Työn ohjaaja: Teija Harju

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2018

Sivumäärä: 34 + 4

Tämä opinnäytetyö käsittelee Uudenmaan kirjastojen Helle-kimpan rakentumista sekä yhteisen kirjastojärjestelmän (Koha) käyttöönottoon liittyviä odotuksia, ongelmia ja viivytyksiä. Työn toimeksiantajana oli Porvoon kaupunginkirjasto, joka on sekä Helle-kimpan suurin yksikkö että alueellista kehittämistehtävää hoitava kirjasto. Kirjastokimpan rakentuminen ja yhteisen kirjastojärjestelmän käyttöönotto on ollut pitkä prosessi, jossa on esiintynyt monenlaisia haasteita ja viivytyksiä. Kimpan kehittymistä suunnitelmista toteutukseen on tässä raportissa seurattu erilaisista asiakirjalähteistä, pääasiassa kokouspöytäkirjoista ja hankeraporteista.

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää kimpan kirjastojen edustajien näkemyksiä ja mielipiteitä sekä Helle-yhteistyön toimivuudesta että kirjastojärjestelmä uudistuksesta. Selvityksessä käytettiin kyselyä, joka toteutettiin kirjastojen johtajille lähetetyllä verkkolomakkeella. Asiakirjalähteiden ja kyselyn tulosten perusteella saatiin melko hyvä kuva Helle-kimpan vaiheista ja sen kirjastojen nykytilanteesta sekä kimpan kehitystoiveista. Lisäksi selvitettiin syitä kirjastojärjestelmä uudistuksen viivästyksiin. Asiakirjojen pohjalta löydettiin joitakin mahdollisia selityksiä, joita kyselyn vastaukset suurelta osin tukivat.

Tietoperustana tarkastellaan ensin kirjastoverkoston kehittymistä ja nykytilannetta Suomessa sekä kirjastokimppojen rakentumisen syitä. Sen jälkeen käsitellään lyhyesti avoimen lähdekoodin kirjastojärjestelmä Kohan historiaa ja kehitystä sekä käyttöönottoa Suomen yleisissä kirjastoissa.

Tutkimusta voidaan hyödyntää Helle-yhteistyön kehittämisessä jatkossa. Sen lisäksi sitä voidaan käyttää myös uusien kirjastokimppojen ja kirjastojärjestelmä uudistusten suunnittelussa.

Asiasanat: yleiset kirjastot, seutuyhteistyö, kirjastojärjestelmät, Koha, Helle-kirjastot

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Library and Information Services

Author: Meri Markus

Title of thesis: Huh Hellettä! Uudenmaan kirjastoyhteistyö

Supervisor: Teija Harju

Term and year when the thesis was submitted: spring 2018 Number of pages: 34+4

The subject of this thesis is the construction of the Helle library network in Uusimaa and the expectations, challenges and delays in the introduction of the common library system Koha. The work was commissioned by the Porvoo City Library, which is the largest unit of Helle library network and also the regional development library. The building of the library network and the introduction of a common library system has been a long process which has had a wide range of challenges and delays. In this thesis, development of the library network, from plans to implementation, has been followed from various documentary sources, mainly from meeting minutes and project reports.

The purpose of the thesis was to find out the views and opinions of library representatives on the effectiveness of the Helle cooperation and the reform of the library system. The survey used a questionnaire that was carried out with a web form sent to library managers. Based on the document sources and the results of the survey, a fairly good picture of the phases of Helle library network and the current state of the libraries and the developmental wishes of the library network were obtained. Additional study question was to investigate the reasons for delays in the reform of the library system. Based on the documents, some possible explanations were found, largely supported by the replies of the survey.

For theoretical basis we first look at the development and the current situation of library networks in Finland and the reasons for library cooperation. Then we shortly discuss the history of the open source library system Koha and its development as well as its introduction to Finnish libraries.

This research can be used to develop Helle cooperation in the future. In addition, it can also be used in designing new library networks and library system revisions.

Keywords: public libraries, regional cooperation, library systems, Koha, Helle-libraries

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	TUTKIMUSMENETELMÄT	7
3	KIRJASTOVERKOSTO	9
3.1	Muuttuva kirjastoverkosto.....	9
3.2	Kirjastokimpat.....	10
4	HELLE-KIMPPA: SUUNNITTELUSTA TOTEUTUKSEEN.....	12
4.1	Uudenmaan kirjastojen yhteistyö.....	12
4.2	Muut hankkeet.....	13
4.3	Helle-kimpan rakentuminen.....	14
5	KIRJASTOJÄRJESTELMÄ KOHA.....	15
5.1	Kohan kehittäminen Suomessa.....	16
5.2	Koha-Suomi.....	17
6	HELLE-KOHA.....	18
6.1	Ensimmäinen konversio	18
6.2	Muut konversiot.....	19
6.3	Mahdollisia syitä epäonnistumisiin	20
7	KYSELYT	22
7.1	Odotukset ja toiveet kimpan suhteen	22
7.2	Haasteet kimpan suhteen.....	24
7.3	Odotukset ja haasteet Kohan suhteen.....	25
7.4	Helle-Kohan viivästykset	27
8	TULEVAISUUSNÄKYMÄT	28
9	POHDINTA	29
	LÄHTEET.....	32
	LIITTEET	35

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytteen tavoitteena on ollut löytää vastauksia kysymyksiin, joita on herännyt Helle-kirjastokimpan rakentamiseen ja yhteisen käyttöliittymän käyttöönottoon liittyen. Yhteinen kirjastojärjestelmä oli tarkoitus ottaa asteittain käyttöön kaikissa Helle-kirjastoissa vuonna 2017. Keväällä 2017 Helle-Kohan ottivat käyttöönsä ensin Askola, Pornainen, Porvoo ja Sipoo. Saman vuoden aikana oli tarkoitus liittää mukaan myös muut kimpan kirjastot sitä mukaa kun kirjastojärjestelmäkonversiot etenisivät, mutta tämän opinnäytetyön aloitusvaiheessa maaliskuussa 2018 yhteisen järjestelmän käyttäjinä olivat edelleen vain neljä alkuperäistä kuntaa. Tulevaisuudessa, kunhan vielä puuttuvat kunnat saadaan mukaan, Helle-Kohan käyttäjinä on kolmisenkymmentä toimipistettä ja toista sataa kirjastoammatillista henkilöä (Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017).

Tutkimuskysymyksiä asetettiin kolme. Ensimmäinen niistä koskee Koha-kirjastojärjestelmä uudistuksen haasteita ja viivästyksiä. Koska aikataulumuutoksia on ollut useita, tilaajaorganisaatio on kiinnostunut kuulemaan, miltä se on vielä ulkopuolella olevista yksiköistä tuntunut ja millaisia haasteita se on kimpan kirjastoissa aiheuttanut. Toinen mielenkiinnon kohteena oleva seikka on, että onko Helle-yhteistyö muuten ollut toimivaa, jos asiaa tarkastellaan siten, että kirjastojärjestelmä uudistuksen aiheuttamat hankaluudet jätetään ulkopuolelle. Kolmantena kiinnostaa tietää, mikä varsinaisesti on mennyt pieleen ja mistä lukuisat viivästykset ovat johtuneet. Ovatko syynä olleet kenties jo alkujaan liian tiukaksi suunnitellut aikataulut, epäonnistuneet konversioajot vai inhimilliset virheet.

Näitä kysymyksiä on lähdetty selvittämään ensin asiakirjalähteistä, jonka jälkeen on laadittu kysymyslomake lähetettäväksi kaikille Helle-alueen kirjastonjohtajille. Asiakirjoja ja kyselyn vastauksia tarkastellen kaikkiin tutkimuskysymyksiin on löydetty joitakin vastauksia. Kaksi ensimmäistä kysymystä koskevat puhtaasti kokemuksia ja mielipiteitä, joten niiden vastaukset esitetään koosteena kysymyslomakkeiden vastauksista. Kolmanteen kysymykseen on etsitty vastauksia pääasiassa asiakirjoista, mutta myös kyselyn vastaukset tukevat esitettäviä johtopäätöksiä. Tässä tutkimuksessa esitetään joitakin näkemyksiä eri tekijöistä, jotka ovat mahdollisesti vaikuttaneet viivästyksiin.

Tietoperustassa käsitellään lyhyesti Suomen kirjastoverkoston ja siihen kohdistuneita muutoksia. Omana alalukunaan tarkastellaan yleisellä tasolla kirjastokimppojen historiaa ja kehitystä. Lisäksi esitetään tiiviisti Koha-kirjastojärjestelmän historiaa maailmalla ja Suomessa.

2 TUTKIMUSMENETELMÄT

Tutkimusmenetelmäksi valikoitui luonnostaan laadullinen tutkimus, koska tässä tutkimuksessa on kysymys käyttäjien mielipiteistä ja sen selvittämisestä, mikä on ja mikä ei ole onnistunut ja miksi. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään nimenomaan kuvaamaan, ymmärtämään ja luomaan tulkin-toja tutkimuksen kohteena olevalle aiheelle, ei luomaan yleistyksiä ja ennustuksia määrällisen tut-kimuksen tapaan (Kananen 2014, 18).

Laadullisen tutkimuksen aineistonhankintamenetelmiä ovat haastattelu, kysely, havainnointi sekä erilaisten dokumenttien tutkiminen ja tiedon kerääminen niistä. Näitä voidaan käyttää erilaisina yh-distelminä tai valita käyttökelpoisimmat tutkittavan aiheen mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 83.) Tässä tutkimuksessa on käytetty aineistonhankintamenetelminä erilaisten dokumenttien tutkimista ja niiden sisällönanalyysejä sekä kyselyä.

Haastattelussa ja kyselyssä kysytään tutkimuksen kannalta oleellisilta henkilöiltä asioita, jotka ha-lutaan tietää. Tässä tutkimuksessa heitä olivat Helle-kirjastokimpan eri kirjastojen johtajat. Heille lähetetyn kyselylomakkeen kysymykset olivat avoimia kysymyksiä, joihin kukin vastaaja sai vastata niin laajasti ja perusteellisesti kuin aiheelliseksi katsoi. Kyselyssä pyrittiin esittämään kysymykset siten, ettei jatkokysymyksille ole tarvetta. Kysymysten asettelu oli tässä tutkimuksessa mietittävä tarkasti, koska tavoitteena oli saada kerralla vastaukset kaikkiin tutkittavana oleviin kysymyksiin.

Kyselyyn päädyttiin siksi, että vastaaminen oli vastaajille aikataulullisesti helpompaa. Kyselylomak-keen voi avata milloin tahansa, vastata kysymyksiin ja lähettää vastaukset. Haastattelu olisi pitänyt sopia ennakoon, tehtiin se sitten paikan päällä tai puhelimitse, ja siihen olisi voinut mahdollisine jatkokysymyksineen kulua suunniteltua enemmän aikaa. Myös purkaminen olisi ollut hitaampaa, koska haastattelut olisi pitänyt nauhoittaa ja litteroida jälkeenkäpäin. Kyselylomakkeella vastaukset olivat valmiiksi kirjallisessa muodossa ja helposti analysoitavissa. Haastattelun haasteena olisi ollut myös se, että kysymykset tulisi kaksikielisissä kunnissa esittää molemmilla kotimaisilla kielillä. Te-kijän kielitaito ei olisi riittänyt ruotsinkieliseen haastatteluun eikä välttämättä edes litterointiin, joten oli helpompaa ja selvempää saada vastaukset suoraan kirjallisessa muodossa.

Kyselylomakkeen vastaanottajien määräksi päätettiin kirjastojen johtajien määrä, eli 11 henkilöä. Määrä on riittävä sekä opinnäytetyön laajuuden, että aiheen merkittävyyden kannalta siksi, että tämän työn tarkoitus ei ole rakentaa tilastollisia yleistyksiä vaan tarkoituksena on yrittää ymmärtää tutkittavaa asiaa tai ilmiötä. Kysely suoritettiin verkkolomakkeella, jolla oli 12 avointa kysymystä. Kysymyslomakkeen linkki lähetettiin saateen kanssa kaikkien Helle-kirjastojen johtajille. Saatekirje ja lomake ovat liitteenä tämän työn lopussa. Lomake oli luonnollisesti kaksikielinen, koska suurin osa vastaajista on vahvasti kaksikielisten kuntien kirjastonjohtajia. Vastausaikaa annettiin 1,5 viikkoa. Vastaukset sai jättää täysin anonymina, eikä lomakkeella kysytty lainkaan vastaajan nimeä, organisaatiota tai muita tunnistetietoja. Vastauksia saatiin kahdeksan, joista viisi oli suomen- ja kolme ruotsinkielisiä.

Laadullisen tutkimuksen analysointi voidaan jakaa karkeasti kahteen lajiin. Toisessa analyysia tehdään jonkin ennalta määrätyn teorian mukaisesti, toisessa analyysia ei ohjaa mikään tietty tutkimusteoria. Esimerkki jälkimmäisestä analysointitavasta on sisällönanalyysi, jota tässä opinnäyteteessä on käytetty sekä dokumenttien tutkimisessa että kyselyn vastausten purkamisessa ja analysoinnissa. Sisällönanalyysissa järjestetään saatu aineisto siten, että pystytään luomaan tiivis ja yleisessä muodossa oleva kuvaus tutkimuksen kohteena olevasta aiheesta. Tarkoituksena on siis kuvata dokumenttien eli aineiston sisältöä sanallisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103, 117 – 119.) Tämän tutkimuksen kysymyslomakkeiden vastaukset purettiin yksi kysymys kerrallaan erilliseen tiedostoon, josta oli helppo nähdä kerralla kaikki vastaukset. Näistä vastauksista luotiin yleiskatsaus, jossa käsitellään kaikkia niitä näkemyksiä ja mielipiteitä, joita vastauksissa esiintyi. Vastauksia ei käytetty sellaisenaan, vaan niistä tehtiin kooste, josta yksittäisiä vastauksia ei voida tunnistaa.

3 KIRJASTOVERKOSTO

Vuosina 1999-2015 Suomessa lakkautettiin 147 kuntaa (Juntumaa 2016, viitattu 4.3.2018). Kuntien lakkauttaminen on väistämättä vaikuttanut myös kirjastolaitoksen toimintaan. Käytännössä yhä harvempi kunta vastaa kirjastopalveluistaan nykyään täysin itsenäisesti. Kirjastolaki edellyttää kuntia tarjoamaan kirjastopalveluita, mutta näitä palveluita voidaan itsenäisen toiminnan lisäksi järjestää myös yhteistyössä muiden kuntien kanssa tai muulla tavoin (Kirjastolaki 1492/2016, §5).

Kuntaliitosten yhteydessä kirjastokimppoja on muodostunut jokseenkin luonnostaan, koska kuntien on ollut tarpeen yhtenäistää palveluitaan liitosten myötä. Toisaalta asiaa voisi katsoa myös niin, että kirjastot ovat omalla tavallaan ennakoineet kuntaliitoksia muodostamalla jo valmiiksi toimivia yhteistyömuotoja. Lama ja vuoden 1998 kirjastolaki yhdessä ovat aikanaan muuttaneet kirjastojen resursseja, joten kirjastot ovat tehneet mitä on ollut tarpeen palveluiden turvaamiseksi. Omalla tavallaan kirjastot ovatkin tehneet pioneerityötä yhteistyön kehittämisessä yli kuntarajojen. (Mäkinen 2009, 446.)

3.1 Muuttuva kirjastoverkosto

Suomen kirjastoverkostoon kuuluvat yleiset kirjastot eli kunnankirjastot, yliopisto-, ammattikorkeakoulu- ja erikoiskirjastot eli tieteelliset kirjastot, erilaiset oppilaitoskirjastot, Kansalliskirjasto sekä valtion ylläpitämät kirjastot, kuten Näkövammaisten kirjasto Celia ja Varastokirjasto (OKM). Tilastot näyttävät selvästi mihin suuntaan yleistä kirjastoa ajetaan, kun katsotaan oheisesta taulukosta toimipisteiden määrää viime vuosikymmeninä.

TAULUKKO 1. Kirjastojen määrä eri vuosikymmeninä. (Suomen yleisten kirjastojen tilastot, viitattu 18.3.2018; Tilastokeskus, viitattu 24.3.2018.)

Vuosi	Pää- ja sivukirjastot yhteensä	Kirjastoautot
1987	1 265	235
1997	992	210
2007	837	166
2017	719	134

Kirjastojen määrän vähentyessä on välttämätöntä löytää ratkaisuja siihen, miten voidaan edelleen palvella asiakkaita laadukkaasti ja tasapuolisesti asuinpaikasta riippumatta. Kirjastolaitos on jatkuvassa muutoksessa vähenevien resurssien ja toisaalta lisääntyvien tehtävien kanssa tasapainoillessaan. Erilaiset yhteistyömuodot ovat välttämättömiä, jotta pystytään turvaamaan palvelut myös pienissä yksiköissä. Kimpat voivat olla yksi ratkaisu.

Tällä hetkellä suurin mullistus kirjastoverkostossa on ollut maakuntakirjastojen lakkauttaminen. Yhdeksätoista entisen maakuntakirjaston tehtävät on nyt jaettu kymmenen kirjaston hoidettavaksi, joista yksi hoitaa valtakunnallista ja yhdeksän alueellista kehittämistehtävää (Asetus yleisistä kirjastoista 660/2017). Tähän päättyi maakuntakirjastojen suhteellisen lyhyt historia, joka alkoi Joensuuun kaupunginkirjaston maakuntakirjasto-oikeuksista vuonna 1962 ja kehittyi lopulta vuoden 2017 tilanteeseen, jossa maakuntakirjastoja oli Manner-Suomessa 18 ja Ahvenanmaalla yksi (Maakuntakirjastojen katoaminen hämmentää 2017, viitattu 10.3.2018). Porvoon kaupunginkirjasto oli ennen tätä uudistusta Uudenmaan maakuntakirjasto, nyt alueellista kehittämistehtävää hoitava kirjasto. Tämä uudistus yhdessä Helle-kirjastoyhteistyön rakentamisen kanssa on tuonut haasteita Porvoon ja lähialueiden kirjastojen henkilöstölle, kuten kaikille muillekin kirjastoille rakenteen muuttuessa melko radikaalisti. Yleiset kirjastot ovat jälleen uuden edessä, eikä maakuntakirjastoja koskevan muutoksen seurauksia voida tietää etukäteen.

3.2 Kirjastokimpat

Kirjastokimppa sanana on vakiintunut käyttöön 1990-luvulla, jolloin kimppoja alkoi muodostua nopeasti. Kimppojen muodostaminen lähti yleensä käytännön syistä, kuten atk-pohjaisen kirjastojärjestelmän hankinnasta. Tuolloin maassa oli yli 400 kuntaa ja tarjolla 11 eri järjestelmää, joten jonkinlainen yhteistyö oli välttämättömyyden sanelema pakko. Toinen syy oli taloudellinen eli aineistomäärärahojen väheneminen. Verkostoituminen ja yhteistyö, esimerkiksi aineistojen yhteishankinta, mahdollistivat laadukkaat kirjastopalvelut kunnan koosta riippumatta myös lamavuosina. Verkostoitumisen ja erilaisten kimppojen rakentuminen on johtunut siis käytännössä siitä, että on halettu tarjota asiakkaille mahdollisimman hyvää palvelua heikosta taloustilanteesta huolimatta. (Kekki 2003, 13.)

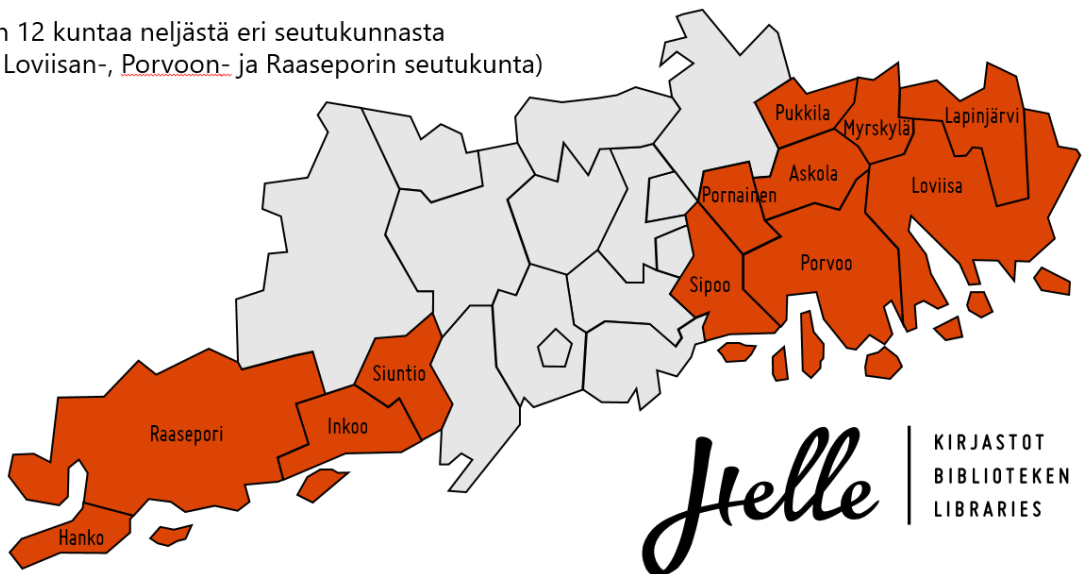
Kimppojen muodostamisessa on kuitenkin aina omat haasteensa. Mikäli kirjastokimppoja päädytään rakentamaan yli entisten kuntarajojen, yhteisten käytäntöjen, käytösääntöjen, kokoelmapoliitiikan, kirjastojärjestelmän ja lukuisten muiden yksityiskohtien yhteensovittaminen voi olla hyvinkin haastavaa. Tämän vuoksi on erittäin tärkeää, että yhteisistä käytänteistä sovitaan mahdollisimman tarkasti ja yhteyttä pidetään säännöllisesti. (Ainali 2012, 31.) Useimmiten kirjastokimppat koostuvat lähellä toisiaan sijaitsevien kuntien kirjastoista. Kimppat voivat olla hyvinkin suuria tai toisaalta vain parin kolmen kirjaston kimppoja. Yhteistä niille kuitenkin useimmiten on maantieteellinen läheisyys, vaikka alueet voivat olla hyvinkin laajoja. Hyvänä esimerkkinä laajasta alueesta ovat Lapin kirjastot, jotka kattavat käytännössä koko pohjoisen Suomen.

Helle-kimppan aluemaantiede on erikoinen. Kirjastokimppoja ei ole luultavasti rakennettu aikaisemmin siten, että olisi hypitty isojen alueiden yli. Kuvasta 1 nähdään, miten Helle koostuu kahdesta isosta alueesta itäisellä ja läntisellä Uudellamaalla, mutta niiden välissä on kimppaan kuulumaton pääkaupunkiseudun alue. Välimatka Helle-kimppan itäisimmän ja läntisimmän toimipisteen välissä on yli 200 kilometriä. (Fonecta.fi, viitattu 31.3.2018.)

Helle-kimppan aluemaantiede

Kimpassa on 12 kuntaa neljästä eri seutukunnasta (Helsingin-, Loviisan-, Porvoon- ja Raaseporin seutukunta)

- Askola
- Hanko
- Inkoo
- Lapinjärvi
- Loviisa
- Myrskylä
- Pornainen
- Porvoo
- Pukkila
- Raasepori
- Sipoo
- Siuntio

KUVA 1. Helle-kimppa kartalla (Porvoon kaupunginkirjasto 2017.)

4 HELLE-KIMPPA: SUUNNITTELUSTA TOTEUTUKSEEN

Helle-kirjastokimppa ja sen yhteinen käyttöjärjestelmä saivat alkunsa tarpeesta löytää keinoja Uudenmaan kirjastojen yhteistyön lisäämiseen. Uudenmaan alueen kaksikielisyys aiheuttaa haasteita etenkin niissä kunnissa, joissa kaksikielisyys ei ole niin vahvaa, että molempien kieliryhmien palvelut pystyttäisiin täydessä mittakaavassa varmistamaan. Kirjastolaki kuitenkin edellyttää, että kaksikielisissä kunnissa otetaan huomioon molemmat kieliryhmät samanlaisten perusteiden mukaisesti (Kirjastolaki 1492/2016, §10).

Vaikka kieliä ei otettaisi huomioon, kirjastopalveluiden laatu ja määrä ovat yleensä riippuvaisia kunnan koosta. Pienemmissä kunnissa ei ehkä pystytä tarjoamaan kaikkea mitä isommissa kaupungeissa, joten pienten kirjastojen asiakaskunnalta voi jäädä palveluja saamatta puhtaasti resurssipulan tai osaamisen puutteiden vuoksi. Kirjastojen välisellä yhteistyöllä voidaan isommista toimipisteistä tarjota apua pienempiin yksiköihin. Yhteinen käyttöjärjestelmä on kuitenkin täydellisen yhteistyön ehdoton edellytys, jotta saadaan yhteistyöstä irti mahdollisimman paljon. Yhteinen järjestelmä mahdollistaa esimerkiksi yhteisen e-aineistokokoelman ja kokoelmanhoidollisen yhteistyön kimpptasolla. (Kirjastot.fi 2013, viitattu 18.3.2018.)

4.1 Uudenmaan kirjastojen yhteistyö

Helle-kirjastokimppan suunnittelu lähti liikkeelle hankkeesta, jossa selvitettiin Uudenmaan yleisten kirjastojen tarpeita ja mahdollisuuksia seudulliseen yhteistyöhön. Hankkeen ohjausryhmän linjaama tavoite oli muodostaa malleja ja rakenteita, joilla yhteistyö ja mahdolliset yhteiset palvelut voidaan jatkossa toteuttaa. Visioksi asetettiin kirjastopalveluiden tasavertainen saatavuus koko Uudellamaalla. Hanke sai rahoitusta ja toteutettiin 2014-2015. Hankkeessa oli tarkoitus selvittää erilaisia yhteistyömahdollisuuksia Uudenmaan kirjastojen välille. Alueen 26 kunnassa oli hankkeen alkaessa kuusi kirjastokimppaa (HelMet, Kirkes, Lukas, Lukki, Porsse ja Ratamo), yksi yhteisen verkkokirjaston ympärille rakentunut löyhä yhteenliittymä (Lapinjärvi, Loviisa ja Myrskylä) sekä kaksi kimpptojen ulkopuolista kirjastoa (Kirkkonummi ja Pukkila).

Uudenmaan kuntien kirjastoilla oli jo ennen yhteistyösuunnitelmiakin yhteisiä asiakkaita, jotka joutuivat hoitamaan päällekkäisiä asiakkuuksia moneen eri kirjastoon. Kirjastokimppojen rajat eivät vastanneet asukkaiden asiointi- ja työssäkäyntialueita. Alueen kirjastokimppojen välinen yhteistyö oli vähäistä, mikä aiheutti kirjastoille päällekkäistä työtä ja kuluja muun muassa asiakkuuksien hallinnassa ja aineiston hankinnassa. Esimerkiksi e-aineistojen suhteen kaikki kunnat hyötyisivät yhteistyöstä. Useamman kunnan yhteistyönä voitaisiin hankkia yksi laaja kokoelma yhteiseen käyttöön sen sijaan, että jokainen kunta hankkii omansa ja lopputuloksena on monta samanlaista pientä kokoelmaa. Myös resurssien ja osaamisen tasoittuminen hyödyttäisi koko aluetta. (Kirjastot.fi 2013, viitattu 18.3.2018.)

4.2 Muut hankkeet

Uudenmaan kirjastojen yhteistyö -hankkeen jatkoksi perustettiin kuntien omalla rahoituksella *Uudenmaan kirjastojärjestelmä* -hanke, kun alueen yleiset kirjastot (Helmet-kirjastoja lukuun ottamatta) päättivät kesäkuussa 2015 ryhtyä valmistelemaan yhteistä kirjastojärjestelmää. Tavoitteena oli ottaa käyttöön Koha-kirjastojärjestelmä sekä Finna-asiakaskäyttöliittymä yhteensä 22 Uudenmaan kirjastossa vaiheittain vuosina 2016-2018. (Kirjastot.fi 2013, viitattu 18.3.2018; Kirjastot.fi 2015, viitattu 29.4.2018.)

Vuoden 2016 AVI-hanke *Yhteistyöllä ja yhteisillä käytänteillä lisää asiakasvaikuttavuutta* oli osa-projekti kirjastojärjestelmä- ja asiakasliittymäyhteistyön kehittämisessä. Hankkeen tavoitteena oli alueellisen yhteistyön kehittäminen Uudenmaan alueella sekä alueen kirjastojen palveluiden, käytösääntöjen, maksujen ja kuvailukäytäntöjen harmonisointi. Hanke oli avoin kaikille Uudenmaan kirjastoille, mutta syksyllä 2016 mukana oli enää 12 kuntaa eli nykyiset Helle-kirjastot.

Hankkeen aikana suunniteltiin yhteistyötä ja yhteisiä käytäntöjä etenkin käytösääntöjen, maksujen ja kuvailukäytäntöjen osalta. Työtä tehtiin erilaisissa työryhmissä ja yhteisellä koulutusristeilyllä. Hankkeen aikana tuotettiin Helle-kirjastojen yhteiset käytösäännöt molemmilla kotimaisilla kielillä. Laadittiin myös yhteistoimintasopimus, johon perustuen kirjastojärjestelmä uudistusta päätettiin jatkaa kirjastojen omarahoitteisena yhteistyönä. (Kirjastot.fi 2015, viitattu 29.4.2018.)

4.3 Helle-kimpan rakentuminen

Helle-kimppa syntyi, kun Uudenmaan 12 kunnan kirjastot päättivät muodostaa yhteisen kirjastokimpan. Suurin osa näistä kirjastoista kuului jo entuudestaan johonkin kimppaan. Askola, Pornainen, Porvoo ja Sipoo kuuluivat Porsse-kirjastoihin, joilla oli yhteinen verkkokirjasto, ja joiden kirjastokortteja saattoi käyttää kaikissa näiden kuntien kirjastoissa. Lapinjärvi, Loviisa ja Myrskylä muodostivat löyhän yhteenliittymän ilman varsinaista kimppaa. Näillä kunnilla oli yhteinen verkkokirjasto, mutta kirjastokortteja ei voinut käyttää ristiin, ja käytännössä asiakkaan käytössä oli vain oman kunnan aineisto. Hanko, Inkoo, Raasepori ja Siuntio kuuluvat Lukas-kirjastoihin, joilla on ollut yhteisen verkkokirjaston lisäksi myös yhteinen kirjastokortti.

Kimpan asioita hallinnoi vuoden 2017 loppuun Uudenmaan kirjastojärjestelmä -hankkeen ohjausryhmä, jonka korvasi Helle-kirjastojen johtoryhmä vuodenvaihteessa 2017-2018. Henkilöt johtoryhmässä ovat käytännössä samat kuin aiemmassa ohjausryhmässä. (Pöytäkirja 20.12.2017.) Tilajaorganisaation käsityksen mukaan yhteistyö on toiminut enimmäkseen hyvin. Yhteiset kirjastokortit on tilattu ja monenlaisia yhteisistä resursseista on sovittu, esimerkkinä Ellibs- ja Naxos-palvelut. Koko kimpan yhteiset käytösäännöt päätettiin ottaa käyttöön siinä vaiheessa, kun ensimmäiset Helle-kirjastot ottavat Kohan käyttöönsä (Pöytäkirja 3.10.2016).

Yhteisten käytäntöjen kehitys jatkuu edelleen. Esimerkiksi Helle-kimpan logistiikkaselvitykseen on haettu ja saatu hankerahoitusta. Hanke on tarkoitus toteuttaa vuoden 2018 aikana. (Pöytäkirja 10.4.2018.) Hankeavustuksella palkataan projektityöntekijä selvittämään kimpan logistiikan kehittämismahdollisuuksia. Tällä hetkellä 12 kunnan alueella ajetaan aineistokuljetuksia idässä kahdesti viikossa, lännessä kerran viikossa sekä kerran viikossa yhdyskuljetus idän ja lännen välillä. Osa kimpan kirjastoista kelluttaa aineistoaan kunnan sisällä. Yksi pohdittavista asioista on koko kimpan laajuinen kellutus, eli millä edellytyksillä se voisi onnistua. Logistiikan vaikutuksia aineistonhankintaan arvioidaan. Tutkitaan, miten parhaiten pystytään hyödyntämään varausjonojen nopeuttajia, joita ovat pikalainat (eivät ole varattavissa), lyhytlainat (uutuudet kahden viikon laina-ajalla) ja e-aineistot. (Kirjastot.fi 2017, viitattu 27.5.2018.)

5 KIRJASTOJÄRJESTELMÄ KOHA

Koha on ensimmäinen avoimen lähdekoodin kirjastojärjestelmä. Sen ensimmäinen versio, 1.0. julkaistiin vuonna 2000. Tällä hetkellä on menossa versio 3.16.04.000. (Koha-Suomi, viitattu 4.6.2018.) *Koha* on maorinkielinen sana, joka tarkoittaa tapaa, jonka mukaan vierailijoiden on annettava isännälle lahja. Tällainen lahja ei ole maksu palveluista, vaan näennäisesti vapaaehtoisuuteen perustuva lahja, jonka antaminen kuitenkin on tavan mukaan pakollista. (Moody 2011, viitattu 18.3.2018.)

Avoimen lähdekoodin kirjastojärjestelmistä on tehty opinnäytteitä sekä ammattikorkeakoulussa että yliopistossa, joten tutkimustietoa löytyy jo jonkin verran. Karppinen toteaa pro gradussaan, että avoimen lähdekoodin ohjelmistossa ei enää nykyisin ole sellaisia puutteita, jotka heikentäisivät niiden toimintamahdollisuuksia ja käyttökelpoisuutta verrattuna kaupallisiin järjestelmiin. Ehdottomana etuna hän mainitsee hankintahinnan, joka mahdollistaa pienillekin kirjastoille nykyaikaisen kirjastojärjestelmän hankinnan ilman kalliita lisenssimaksuja. (Karppinen 2011, 8.)

Kohan käyttö on lisääntynyt huomasti lyhyessä ajassa. Karppisen pro gradussa mainitaan vuonna 2011 Koha-kirjastojen lukumääräksi maailmanlaajuisesti 1287, kun vastaava luku nyt on 4829 (Library Technology Guides, viitattu 18.3.2018). Karppisen näkemyksen mukaan kaupallisten kirjastojärjestelmien olisi mukauduttava ketterämmin kirjastojen tarpeisiin ja tarjottava parempia tukipalveluita, mikäli ne aikovat tosissaan pärjätä kilpailussa avoimen lähdekoodin järjestelmien kanssa. Kilpailua on tähän asti ollut varsin vähän ja markkinat ovat olleet pienet ja rajalliset, joten vaihtoehtojakin on ollut saatavilla rajallisesti. Avointa lähdekoodia hyödyntävät järjestelmät kilpailevat nyt markkinoilla, joilla on aikaisemmin vallinnut eräänlainen monopoliasema suurempien toimijoiden puolesta. (Karppinen 2011, 81.)

Järjestelmien suunnittelussa esiintyy kuitenkin usein liiallista toiveikkuutta sen suhteen, mitä järjestelmällä on mahdollista tehdä. Odotetaan ehkä liikaa, eikä ymmärretä miten järjestelmä pohjimmiltaan toimii. Suunnittelussa unohdetaan usein myös se kohderyhmä, joka järjestelmää käyttää. Kirjastojärjestelmä uudistus on pienessäkin kirjastossa laaja projekti, johon pitäisi ehdottomasti varata riittävät resurssit. Yleisimmät virheet ovat liika kiire ja liian vähäiset resurssit.

Eniten aikaa kuluu yleensä tietokantojen rakentamiseen, erilaisiin konversioihin sekä henkilökunnan koulutukseen. Koulutukseen kannattaa kuitenkin panostaa, koska oppiminen ottaa aina oman aikansa, eikä uutta asiaa pysty omaksuma ennen kuin vanhasta on opittu ensin pois. (Saarti 2013, 24, 28 – 29.)

5.1 Kohan kehittäminen Suomessa

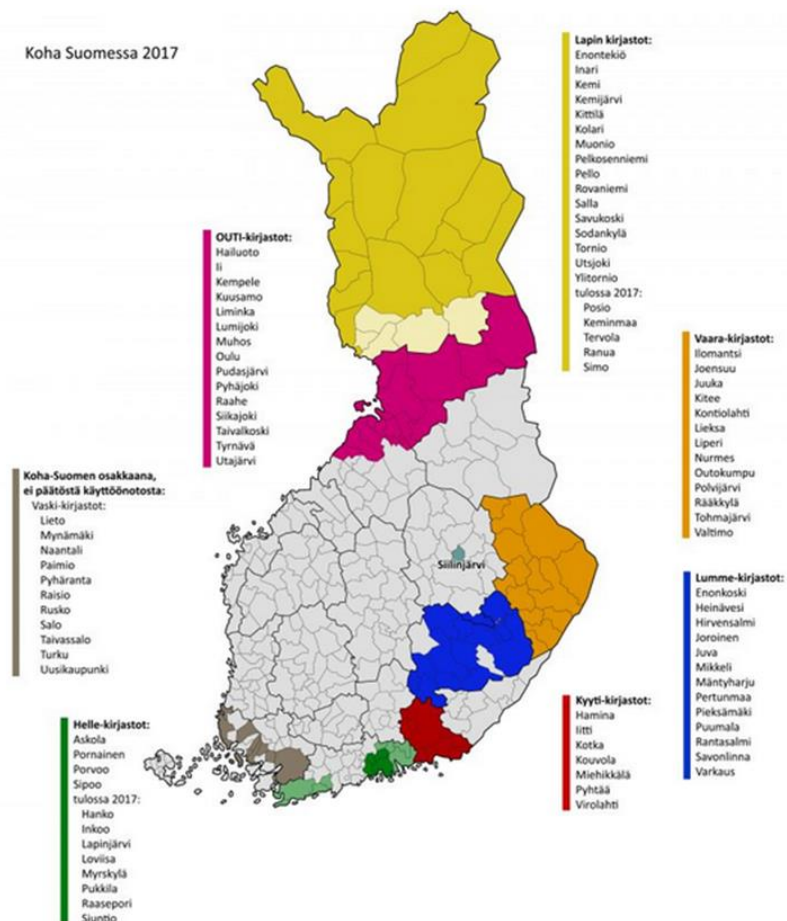
Suomessa ryhdyttiin vuonna 2011 selvittämään avointa lähdekoodia hyödyntävän kirjastojärjestelmän mahdollisuutta yleisten kirjastojen käyttöjärjestelmänä (Mäkiranta 2012, 90). Vaihtoehtoja oli tuolloin kaksi, Koha ja Evergreen. Evergreen katsottiin paremmaksi vaihtoehdoksi ja työ sen muokkaamiseksi Suomen yleisten kirjastojen tarpeisiin alkoi hankkeena vuonna 2013. Hankkeessa tehtiin runsaasti työtä Evergreenin suomentamisen ja muun muokkauksen kanssa, mutta haasteet osoittautuivat lopulta liian suuriksi. Aikataulut pettivät, eikä kaikkia ongelmia saatu ratkaistua lainkaan. Tässä vaiheessa päätettiin tarkastella uudestaan toista alkuperäisistä vaihtoehdoista, Kohaa, johon oli siihen mennessä lisätty ominaisuuksia, joiden puuttumisen vuoksi se alkuun hylättiin. Riski- ja aikatauluarviot suoritettiin uudestaan ja päädyttiin siihen, että aikataulussa pysyttäisiin paremmin, mikäli vaihdettaisiin Evergreen Kohaan. Koha otettiin Joensuussa tuotantokäyttöön kesäkuussa 2014, johon mennessä sen perustoiminnot olivat valmiit. (Kirjastot.fi 2012, viitattu 2.4.2018.)

Hankkeen ja järjestelmän konkreettisen käyttöönoton vuoksi Suomen Koha-osaaminen keskittyi lähinnä Joensuun kirjaston muutamalle henkilölle. Kohan tunnetuksi tekemistä ja osaamiskentän laajentamista varten haettiin rahoitusta Kohti Kohaa -hankkeeseen. Kohan kehittämistä varten haluttiin kehittää aktiivinen ja sitoutunut verkosto, josta löytyisi sekä teknistä osaamista että kirjastoalan kehittämistarpeiden tuntemusta. Kohan tunnettavuutta ja kirjastohenkilöstön Koha-osaamista pyrittiin vahvistamaan. Koha haluttiin saada käyttöön mahdollisimman laajasti koko Suomessa. Tätä tavoitetta varten oli tarpeen perustaa erillinen organisaatio ylläpitämään, kehittämään ja koordinoimaan Kohaa. Yhtenä uhkakuvana oli lukuisten erilaisten, keskenään ei-yhteensopivien, versioiden kehittyminen, joten haluttiin luoda koordinoiva taho vastaamaan Kohan kehityksestä. Erilaisen organisaatiomallien selvityksen jälkeen päädyttiin perustamaan osakeyhtiö, joka katsottiin päätöksenteon ja kustannusten jakamisen kannalta oikeudenmukaisimmaksi malliksi. (Kirjastot.fi 2014, viitattu 18.3.2018.)

5.2 Koha-Suomi

Koha-Suomi Oy perustettiin kesällä 2016 ja rekisteröitiin kaupparekisteriin saman vuoden syyskuussa. Sen omistavat kokonaan kunnat, eikä se jaa voittoja. Mukaan haluavat kunnat ostavat osakkeita asukaslukunsa verran, ja samassa suhteessa määräytyvät myös palvelumaksut ja äänivalta yhtiökokouksessa. Koha-Suomen toiminta-ajatus on ”tarjota omistajakunnilleen Koha-kirjastojärjestelmän ylläpito- ja kehittämispalvelut niin, että kirjastojärjestelmä pysyy käytettävänä ja kirjastojen muuttuvia tarpeita vastaavana.” (Koha-Suomi, viitattu 18.3.2018.)

Kohan levittäminen ei ole kuitenkaan edennyt suunnitelmien mukaan. Kuvassa 2 näkyy Koha-Suomen alkuperäinen suunnitelma Koha-kirjastojen määrästä. Esimerkiksi koko Helle-alueen piti olla Koha-kirjastoja jo vuonna 2017, mutta aikataulu ei toteutunut.

KUVA 2. Koha-kirjastot Suomessa. (Koha-Suomi, viitattu 18.3.2018.)

6 HELLE-KOHA

Helle-Kohan käyttöönotto ei ole sujunut erityisen hyvin. Tietojärjestelmien tarkoituksena pitäisi olla työn helpottaminen, ei hankaloittaminen. Kirjaston pitäisi osata määritellä jo suunnitteluvaiheessa ne tarpeet, joihin kirjastojärjestelmän pitäisi taipua. (Saarti 2013, 21.) Tarpeet ovat kuitenkin samantapaiset kaikissa kirjastoissa, joten perustoimintojen määrittämiseen ei pitäisi olla tarvetta. Koha epäilemättä tarjoaa monenlaisia mahdollisuuksia, mutta tekijöiden vähyyden vuoksi kehitystyö on hidasta. Koha-Suomen palveluksessa on vain muutama järjestelmäkehittäjä, eikä tarvittavia muutoksia luultavasti sen takia pystytä tekemään riittävällä joustavuudella. Koha-Suomen sivuilla esitellään Koha näin:

Koha-kirjastojärjestelmän avulla voidaan tuottaa kaikki tavanomaiset kirjastopalvelut: koelmanhallinta ja asiakaspalvelu (lainaus, palautus, luettelointi, hankinta, kausijulkaisuhallinta, varausten teko, asiakashallinta). Kohan käyttöjärjestelmälustana on Linux, ja tietokantana MariaDB. Järjestelmää käytetään www-selaimella. Koha käyttää kansallisesti tuettua ja suositeltua MARC 21 -standardia, mikä mahdollistaa koneluettavan luetteloinnin ja luettelointitietojen vaihdon. RDA-luettelointiin siirtymistä valmistellaan. Kohassa on standardeihin perustuvat rajapinnat. (Koha-Suomi, viitattu 18.3.2018.)

Käyttäjän näkökulmasta Helle-Koha on hidas, kömpelö ja paikoitellen hankala käyttää. Lainaus ja palautus toimivat ennen toukokuussa 2018 tehtyä versiopäivitystä hyvin hitaasti, joskus todella pitkällä viiveellä. Hitaus on mahdollisesti johtunut sekä palvelinkapasiteetista että Kohan luonteesta www-pohjaisena järjestelmänä. Puskurimuistin puuttuessa jokainen tapahtuma on käsiteltävä loppuun asti tapahtumahetkellä, eikä esimerkiksi palautuksia voida lukea nopeasti välimuistiin ja purkaa jälkikäteen varsinaiseen järjestelmään, kuten kaupallisissa järjestelmissä on tapahtunut. Versiopäivityksen jälkeen osa toiminnoista on käyttäjien onneksi nopeutunut.

6.1 Ensimmäinen konversio

Helle-Koha otettiin toukokuussa 2017 käyttöön neljässä kunnassa, jotka ovat Askola, Pornainen, Porvoo ja Sipoo. Kohan käyttöönotto koski näillä alueilla noin kymmentä toimipistettä ja vähän yli viittäkymmentä työntekijää. Tämä ensimmäinen konversio tehtiin Pallas Pro -järjestelmästä Kohaan. Konversio ei onnistunut täysin, vaan esimerkiksi osa tietokirjallisuuden asiasanoista ei siirtynyt Pallaksesta Kohaan. Syyksi esitettiin Kansalliskirjaston konversiosääntöjen määrittämisessä tehtyjä virheitä. (Pöytäkirja 21.6.2017.)

Asiasanoja jouduttiin ajamaan järjestelmään jälkikäteen. Sopimusta Pallas Pron kanssa jouduttiin tästä syystä jatkamaan pidempään kuin oli ollut tarkoitus. Vasta joulukuussa 2017, yli puoli vuotta konversion jälkeen, on ilmoitettu asiasanojen siirron olevan lähes valmis (Pöytäkirja 20.12.2017).

EU:n tietosuoja-asetus muuttaa henkilötietojen käsittelyä myös kirjastoissa. Asiakkaiden henkilötunnukset säilötään uudessa järjestelmässä eräänlaiseen siiloon. Sieltä niihin pääsevät käsiksi vain ne käyttäjät, jotka niitä oikeasti tarvitsevat, eli esimerkiksi laskutusta tekevät henkilöt. Helle-Kohan Sotu-siiloa ei kuitenkaan jostain syystä ehditty asentaa tai ottaa käyttöön järjestelmänvaihdoksen yhteydessä (Sillgren 2018, viitattu 19.5.2018). Asiakkaiden henkilötunnuksia ei sen vuoksi pystytty moneen kuukauteen tallentamaan järjestelmään lainkaan, joten niitä luultavasti puuttuu asiakasrekisteristä edelleen. Lapsiasiakkaiden henkilötietoja on mahdollista säilyttää myös paperisena versiona, joten lomakkeista on saatu jälkikäteen syötettyä puuttuvat henkilötiedot järjestelmään. Aikuisasiakkaiden henkilötietoja sen sijaan ei kerätä eikä säilytetä paperilla, joten näiden tietojen täydentäminen jälkikäteen on vaikeaa tai jopa mahdotonta. (Rekisteriseloste 2017.)

6.2 Muut konversiot

Toisessa konversiossa Helle-Kohan ottivat käyttöön Lapinjärvi, Loviisa ja Myrskylä. Tämä konversio onnistui ilmeisesti kohtuullisen hyvin, eikä odottamattomia ongelmia ilmennyt. Kolmen tietokannan yhdistäminen oli kuitenkin vaativa ja aikaa vievä prosessi. Tietokannassa riitti myös siivottavaa, koska tämän toisen konversion jäljiltä aineistotietokannassa oli paljon tuplia ja niteettömiä tietueita. Päällekkäiset asiakastietueet aiheuttavat ylimääräistä työtä asiakaspalvelussa, koska asiakkaalla on voinut olla kortti moneen eri kirjastoon nykyisen Helle-kimpan alueella. Ilmeni myös, että eri kirjastot ovat tallentaneet aineistoa eri tavoin. Esimerkiksi nuotti + levy -paketit on tallennettu joko nuotteina tai moniviestiminä. Vaikka konversiot onnistuisivat kuinka hyvin, aina tuntuu kuitenkin ilmenevän pientä mietittävää ja viilattavaa. (Pöytäkirja 10.4.2018.)

Pukkilan konversion suhteen ilmeni joitakin näkemyseroja, joten luultavasti sen takia Pukkila ei ehtinyt mukaan tähän konversioon. Kohan paikalliset kehittäjät halusivat tehdä konversion käsin, mutta Pukkila oli budjetoinut rahaa tietokantakopion ottamiseen ja Aurora-Koha-konversion tekemiseen koneellisesti. Pukkilan oli myös alun perin tarkoitus toimia pilottina Aurora-Koha-konversio-työkalulle. Näin ei nyt kuitenkaan tule tapahtumaan, koska Pukkilan konversio on päätetty tehdä käsin (Sillgren 2018, viitattu 20.5.2018).

Lukas-kirjastojen konversion valmistelu on aloitettu huhtikuussa 2018. Raaseporin kanssa oli jo sovittu tietokantakopion ottamisesta, mutta tulevan konversion aikataulusta ei ollut keväällä vielä varmuutta. (Pöytäkirja 10.4.2018.) Konversiotyökalu ei ole vielä valmis, mutta Lukas-kirjastot liittyvät Helle-Kohaan mahdollisesti kesän 2018 aikana (Sillgren 2018, viitattu 19.5.2018). Sittemmin on päätetty, että Lukas-kirjastojen konversio tehdään syksyllä lomien jälkeen.

6.3 Mahdollisia syitä epäonnistumisiin

Jo ennen Koha-Suomen perustamista tehtiin päätös, jonka mukaan uudet Koha-kirjastot tekevät itse asennuksensa ja konversionsa sekä järjestävät omat palvelinratkaisunsa. Ensimmäinen Koha-asennus tehtiin Joensuun seudun Vaara-kirjastoissa, joissa Koha ensimmäisenä otettiin Suomessa käyttöön. Vaaran ihmiset neuvoivat sitten Etelä-Savon Lumme-kirjastojen ja Oulun seudun Outi-kirjastojen Koha-asennuksissa. Lumpeen tekijä asensi sittemmin myös Kymenlaakson kirjastojen Kyyti-Kohan. Helle ja Lapin kirjastot tekivät itse asennuksensa ja konversionsa, eivätkä ne onnistuneet samalla tavoin kuin aikaisemmat asennukset. Lapin Koha asennettiin versionvaihdon yhteydessä kokonaan uudestaan, ja sama tehtiin myös Helle-kirjastoissa toukokuussa 2018. Helle ja Lappi siis tavallaan kärsivät siitä, että uudet kirjastot joutuivat hoitamaan Kohaan liittymisensä itse. Koha-Suomi on sittemmin muuttanut käytäntöjään ja jatkossa asennukset hoidetaan sen kautta. Yksi Helle-Kohan ongelmista on siis ollut osaamattomuus. Lähtödata on myös voinut olla Hellekonversioissa osin puutteellista. Virheellisen tai epätäydellisen datan konvertointi ei välttämättä onnistu hyvin, vaikka osaamistaso muuten olisi riittävä. (Mäkiranta 2018, viitattu 26.4.2018.)

Toinen ongelma on ollut palvelinratkaisuihin. Porvoon kaupunginkirjasto ja tietohallinto neuvottelivat elo-syyskuussa 2016 Kuntien Tiera Oy:n kanssa tuotantopalvelinasioista. Tuolloin Tiera tarjosi Uudenmaan Koha-kirjastojen käyttöön virtualisoitua palvelinratkaisua, joka päätettiin testata saman vuoden loka-marraskuussa. (Pöytäkirja 18.10.2016.) Virtuaalipalvelimen rasiustesti järjestettiin 1.11.2016. Testin loppupäätelmä oli se, että tarjottu virtuaalipalvelinratkaisu ei sovellu käytettäväksi ainakaan silloisen Koha-version kanssa. (Pöytäkirja 7.12.2016.) Virtuaalipalvelimen kehittelyyn ja testaukseen käytettiin paljon aikaa, vaikka Joensuun seutukirjastosta oli jo etukäteen kerrottu, ettei sitä oltu saatu toimimaan Lumme- ja Outi-kirjastoissa (Mäkiranta 2018, viitattu 26.4.2018). Kun virtuaalipalvelimen toimimattomuus sitten ilmeni omissakin testauksissa, oli jo kiire löytää vaihtoehtoisia ratkaisuja. Tiera lupasi tehdä tarjoukset uusista palvelinratkaisuihin, mutta vaihtoehtojen etsimiseen ja päätöksen tekoon ei jäänyt juuri aikaa.

Helle-Koha otettiin käyttöön toukokuussa 2017, mutta palvelinratkaisut olivat vielä joulukuussa 2016 kesken. Palvelin jouduttiin lopulta asentamaan kiireellä ennen tuotantoon siirtymistä, jonka vuoksi se on nyt haavoittuvassa tilassa. (Mäkiranta 2018, viitattu 26.4.2018.) Yhtenä syynä Helle-Kohan ongelmiin on siis todennäköisesti ollut liiallinen kiire palvelinratkaisuisissa.

Kolmantena ongelmana on ollut projektista vastaavan henkilöstön vähäisyys ja vaihtuvuus Helle-kimpassa. Helle-yhteistyön ja kirjastojärjestelmä uudistuksen eri hankkeista vastannut projektisuunnittelija lähti muihin tehtäviin kesken kirjastojärjestelmä uudistuksen. Hankkeisiin osallistunut maakuntakirjastonhoitaja lähti muihin tehtäviin Porvoon lakattua olemasta maakuntakirjasto. Hellekoordinaattori on tällä hetkellä vaihtumassa toiseen, joten vastuu siirtyy taas. Järjestelmäasiantuntijan työsuhde päättyi keväällä 2018, joten tällä hetkellä Koha-asioista vastaavat koko kimpan alueella käytännössä yksi pääkäyttäjä ja varapääkäyttäjä (Selkälä, keskustelu 12.6.2018). Resurssien vähäisyys ja vastuun jakautuminen kapealle alalle on todennäköisesti ollut pakon sanelema ratkaisu, mutta se myös tekee organisaatiosta haavoittuvan.

Edellä mainittujen seikkojen lisäksi ongelmia eivät ole ainakaan helpottaneet Koha-Suomen henkilöstöresurssit. Vuonna 2016 Koha-Suomella oli palkattuna kolme järjestelmäkehittäjää (Pöytäkirja 3.10.2016). Alkuvuodesta 2018 järjestelmäkehittäjiä oli neljä, joista osa osa-aikaisia (Pöytäkirja 5.2.2018). Suomessa on tällä hetkellä kuusi suurta Koha-kimppaa, joiden järjestelmäkehityksestä nämä muutamat henkilöt vastaavat. Helle-kirjastoilla on pitkä lista kehitysehdotuksia ja toiveita, mutta myös kauemmin Kohaa käyttäneet kirjastot odottavat edelleen muutoksia käyttöjärjestelmiinsä. Avoimen lähdekoodin järjestelmän etuina pitäisi olla muunneltavuus, joustavuus ja vapaus muokata ohjelmistoa mieleisekseen (Mäkiranta 2012, 90). Koha-kirjastot eivät kuitenkaan käytännössä voi itse muokata käyttöjärjestelmänsä, vaan sen tekevät Koha-Suomen järjestelmäkehittäjät. Koha-Suomi tukee vain yhteisesti kehitettyä Koha-versiota. Jos yhteisestä versiosta jossakin kirjastossa poiketaan, jatkokehitys ja tukipalvelut jäävät kirjaston omalle vastuulle. (Pöytäkirja 7.12.2016.) Tämä päätös luultavasti rajoittaa itsenäistä kehittämistä melko tehokkaasti. Koha-Suomen henkilöstömäärä osaltaan luultavasti selittää, miksi järjestelmään liittyviin kehitysehdotuksiin ja käyttäjien muutostoiveisiin ei pystytä vastaamaan nopeammin.

7 KYSELYT

Kaikille Helle-kimpan kirjastojen johtajille (tai vastaaville) toimitettiin kyselylomake, jossa kartoitettiin tyytyväisyyttä ensin yleisesti kimpan toimintaan ja toiseksi Helle-Kohaan. Lomake oli sähköisessä muodossa ja sen vastaukset ovat tekijän hallussa. Kyselyn vastausprosentti oli noin 70 %. Lomakkeet olivat samat kaikkiin kirjastoihin, vaikka osa kirjastoista ei vielä kyselyä teetettäessään ollut päässyt käyttämään Helle-Kohaa.

Kysymykset laadittiin siten, että vastaukset tukisivat tutkimuskysymysten selvittämistä. Kyselyssä on erityisesti pyritty painottamaan eroa kimpPAYhteistyön ja käyttöjärjestelmä uudistuksen välillä. Tilaajaorganisaatio on kiinnostunut kummastakin, mutta näitä kahta asiaa on kuitenkin syytä käsitellä erikseen. Yleinen yhteistyö on tilaajaorganisaation näkemyksen mukaan sujunut hyvin, vaikka yhteistä järjestelmää on saatu odottaa paljon alkuperäisiä suunnitelmia pidempään. Tilaajaa kiinnostaa kuulla onko mielikuva oikea, vai onko kimpan toiminnassa yleisesti jotakin kritisoitavaa, mikä ei ole toistaiseksi tullut yleiseen tietoon. Myös tulevaisuusnäkökymät kiinnostavat, joten osa kysymyksistä koskee tulevaisuutta ja suunnitelmia sen suhteen. Kysymykset on muotoiltu siten, että niihin on mahdotonta vastata kyllä tai ei. ”Mitä, miten ja millainen” vaativat pidemmän ja perusteellisemmän vastauksen ja jokainen kysymys on tutkimuksen kannalta relevantti. Lomakkeen viimeisessä kohdassa annetaan vielä mahdollisuus lisätä jotakin, mitä kysymyksissä ei tullut esiin.

7.1 Odotukset ja toiveet kimpan suhteen

Kustannussäästöt ovat selvästi olleet yksi niistä syistä, jotka ovat saaneet kunnat liittymään Helle-kimppaan. Taloudellinen näkökulma esiintyy tavalla tai toisella kaikissa vastauksissa. Suurimpana säästönä on nähty avoimen lähdekoodin kirjastojärjestelmä. Kaupallisen kirjastojärjestelmän hankinta- ja ylläpitokustannukset ovat suuret, joten Koha on nähty edullisempänä vaihtoehtona. Myös verkkokirjaston kustannuksissa pystytään säästämään, kun koko kimpalla on yhteinen verkkokirjasto, jonka kuluista vastataan yhdessä.

Aineistohankintoihin voidaan mahdollisesti jatkossa saada paremmat alennukset, kun voidaan kilpailuttaa hankintoja kimpan kaikille kirjastoille kerralla, eikä jokaiselle pienelle yksikölle erikseen. Suuremmat hankintamäärät kilpailutussopimuksissa voivat mahdollistaa myös muita etuja hankinnoissa. Jokaisen kirjaston ei myöskään tarvitse hankkia kaikkea omaan kokoelmaansa, vaan kimpassa voidaan laatia yhteisiä käytäntöjä kokoelmien ja hankintojen suhteen. Yhteiset käytännöt ja kimpan laajuinen kokoelma nousevat esiin myös asiakkaiden etuna. Kaikilla kirjastoilla on käytössään koko kimpan aineisto, joten asiakkailla on käytössään paljon aiempaa laajempi kokoelma. Etenkin pienten yksiköiden asiakkaat epäilemättä hyötyvät huomattavasti laajemmasta valikoi-
masta kuin ennen. Kimpan sisäisistä varauksista ei myöskään mene maksua, joten asiakas saa aineiston maksutta käyttöönsä. Asiakaspalvelun kannalta tämä koetaan hyväksi.

Konkreettisen aineiston lisäksi myös **e-aineiston saatavuus** paranee, kun jokaisen kirjaston ei tarvitse enää hankkia ja ylläpitää omaa kokoelmaansa. Asiakkaat saavat tulevaisuudessa käyttöönsä yhteistyössä harkitun ja hankitun e-kokoelman. Myös erilaisia tietokantoja voidaan mahdollisesti tarjota asiakkaille enemmän, kun lisenssimaksuja voidaan jakaa. Tästä hyötyvät todennäköisesti eniten pienemmät kirjastot, joilla ei ole välttämättä aikaisemmin ollut mahdollisuutta hankkia useita tietokantoja käyttöönsä.

Vastauksissa nousee esiin myös tulevaisuudessa tehtävä **laaja-alainen yhteistyö**. Kokoelman ja hankintojen lisäksi nähdään mahdollisena myös ajansäästö ja resurssien tehostaminen tehtävien uudelleen jakamisen ja keskittämisen kautta. Esimerkiksi luettelointi ja tarkemmin määrittelemättömät asiantuntijatehtävät voitaisiin mahdollisesti keskittää isompiin kirjastoihin, koska pienissä yksiköissä ei välttämättä ole aikaa eikä ehkä osaamistakaan kaikkien tehtävien hoitamiseen. Myös pedagogisiin tehtäviin toivotaan kirjastojen välistä yhteistyötä esimerkiksi kirjavinkkausten ja koulutusten järjestämisessä. Lähikuntien kirjastojen välinen yhteistyö nähdään tärkeänä mahdollisuutena ja kehittämiskohteena. Laajemmin voisi sanoa, että koko kimpan laajuista kommunikaatiota pidetään tärkeänä monenlaisten yhteistyömuotojen kehittämisen kannalta ja tiiviimpää yhteydenpitoa kaivataan monessa kirjastossa. Työntekijävaihtoja kuntarajojen yli esitetään yhtenä keinona levittää tietoa ja osaamista kaikkiin toimipisteisiin.

Lomakkeella pyydettiin numeroarviointia Helle-yhteistyöhön liittyen. Arviointiasteikko oli 1 – 4, josta 1 (yksi) oli heikoin ja 4 (neljä) paras numero. Asteikko oli tarkoituksella määritelty siten, että puolivälin vaihtoehtoa ei ollut. Vastaajien oli siis otettava kantaa johonkin suuntaan. Puolet vastaajista antoi arvosanan 2 (kaksi) ja puolet 3 (kolme). Kehittämistä on kaikkien vastaajien mielestä vielä enemmän tai vähemmän, mutta yhteistyöstä numerojakauma kertoo kuitenkin melko hyvää, koska yhtään ykköstä ei annettu. Numeroarvostelun ja muiden vastausten perusteella voidaan sanoa, että yhteistyössä on paljon hyvää ja yksiköissä ollaan pääpiirteittäin tyytyväisiä Helle-yhteistyöhön.

7.2 Haasteet kimpan suhteen

Isona haasteena nousee esiin uuden kirjastojärjestelmän ja uusien käytäntöjen opettelu. Yhteiset käytösäännöt aiheuttavat tietynlaista yhteisvastuuta ja tavallaan oman itsenäisyyden kaventumista, kun esimerkiksi omista säännöistä ja aineiston laina-ajoista ei voida enää päättää kussakin kirjastossa itse. Yhteinen kirjastojärjestelmä ja yhteiset varausjonot vilkastuttavat aineiston kiertoa, mutta asiakkailta on opeteltavaa uudessa toimintamallissa. Aiemmin on ehkä voinut omasta kirjastosta saada uutuuskirjoja nopeasti, nyt ne kiertävät koko kimpassa. Aineiston varaaminen voi olla joillekin asiakkaille uutta ja erikoista, mutta nyt on opeteltava tekemään varauksia halutuimpaan aineistoon ja odottamaan joskus pitkäänkin aineiston saamista. Toki kappaleitakin on enemmän, mutta silti pitkät varausjonot ovat hämmästyttäneet asiakkaita.

Toisena haasteena nähdään se, että kimpan kirjastot ovat keskenään epäsuhtaisessa asemassa koon ja resurssien suhteen. Keskinäinen työnjako voi aiheuttaa haasteita, kun aiemmin täysin itsenäiset yksiköt joutuvat äkkiä toimimaan yhteistyössä usean muun kirjaston kanssa. Yhteistyöhalua täytyy olla kaikilla, ja sitä pitäisi pystyä ylläpitämään myös hankalissa tilanteissa. Tasapainon löytäminen tehtävien ja resurssien järjestämisessä voi olla hankalaa, etenkin jos jokainen pitää tiukasti kiinni omasta näkemyksestään, eikä ole valmis joustamaan mistään. Yhteisten käytäntöjen sopiminen yleensäkin voi olla hidasta ja haastavaa, koska osapuolia on niin paljon. Saattaa olla myös haastavaa sopia kunkin kunnan tehtävistä siten, että jokainen tuntee osallistuvansa sopivalla panostuksella ja kokee saavansa äänensä kuuluviin yhteisistä asioista päätettäessä. Isommat kirjastot saattavat ajoittain dominoida liikaa, mutta toisaalta juuri isoilla kirjastoilla on luultavasti eniten resursseja ja osaamista jaettavaksi kimpan muihin kirjastoihin.

Pienemmät kirjastot saattavat kuitenkin kokea joutuvansa pelkiksi maksumiehiksi, etenkin jos eivät saa ääntään kuuleviin päätöksenteossa. Mitään tarkempaa esimerkkiä epätasa-arvoisuudesta ei nouse esiin, mutta asiaan kannattaa kuitenkin kiinnittää jatkossa huomiota. Haasteellisena tekijänä nähdään myös kimpan alueen pitkät välimatkat. Kokousten järjestäminen voi olla hankalaa ja niihin kuluu matkustamisineen paljon aikaa, ja se aika on aina pois jostain muusta. Pienemmistä kirjastoista ei myöskään aina pysty irtautumaan kokouksiin.

Hallintorakenne koetaan liian byrokraattiseksi lukuisine työryhmineen, joiden työstä ei tunnu oikein olevan kokonaiskuvaa. Tiedon kulussa koetaan olevan paljon parantamisen varaa, huhut kulkevat ennen asiatietoa, eikä kaikesta aina muisteta tai huomata tiedottaa riittävässä laajuudessa. Aikataulujen toistuvat muutokset ovat aiheuttaneet ongelmia ja herättäneet närää ja epäluuloa henkilökunnan keskuudessa. On myös ollut tunne, että kunnan vetovastuuta ei ole ollut oikein kenelläkään, vaan asiat ikään kuin ajalehtivat osin omalla painollaan. Kokonaisuuden hallinta ja aikatauluttaminen kaipaavat panostusta, jotta kaikki tarpeellinen ehdittäisiin sekä suunnitella että toteuttaa asiallisella aikataululla. Nyt on tullut väliillä kiire toimia, kun tietoa ei ole kaikista asioista saatu riittävän ajoissa. Viestinnässä haasteita aiheuttavat erilaiset odotukset, koska jotkut kaipaavat säännöllistä yhteydenpitoa ja toisille riittäisi tärkeimmistä asioista tiedottaminen. Jonkinlainen kultainen keskitie pitäisi siis löytää.

7.3 Odotukset ja haasteet Kohan suhteen

Ennako-odotukset Kohasta olivat melko samanlaisia kaikilla vastaajilla. Toivottiin saatavan käyttöön moderni ja monipuolinen kirjastojärjestelmä, jossa olisi kaikki tavanomaiset ominaisuudet ja bonuksena työtä helpottavia uusia ominaisuuksia. Lisäksi mainitaan hankintakustannuksiltaan ja ylläpidoltaan kaupallisiin järjestelmiin verrattuna edullinen hinta sekä mahdollisuus vaikuttaa itse kirjastojärjestelmän toimintoihin, eli muokattavuus. Asiakkaille helpompi ja monipuolisempi verkko-kirjasto oli myös yksi odotuksista. (Tällä viitataan mahdollisesti Finnaan, joka ei ole vielä Helle-kirjastojen käytössä. Nykyinen asiakaskäyttöliittymä ei ole erityisen käyttäjäystävällinen.) Haasteena pidettiin uuden järjestelmän käytön opettelua. Mielessä oli myös käynyt, että uusi järjestelmä saattaa olla jopa huonompi kuin entinen, joko kokonaisuutena tai osittain, tai etteivät kaikki ominaisuudet toimi. Järjestelmäudistuksen vaikutus asiakkaisiin, eli tiedottaminen ja käytön opettaminen, ovat myös mietittyneet.

Jatkossa toivotaan edelleen modernia ja monipuolista kirjastojärjestelmää, mutta sen pitäisi toimia paremmin. Helle-Koha on liian hidas, eivätkä kaikki toiminnot toimi, tai niitä ei ole saatavilla lainkaan. Hankinta on osoittautunut todella hankalaksi, eikä hankintapalikkaa tunnuta saavan kuntoon. Monet toimenpiteet täytyy nykyisin tehdä käsin tai hankalasti monen mutkan kautta. Asiakasviestintään kaivataan varmuutta, koska kaikki viestit eivät aina mene perille tai niitä ei voida lähettää lainkaan. Versiopäivityksestä odotettiin helpotusta moneen pikkuvikaan, mutta turhan optimistisia ei tunnuttu olevan asian suhteen.

Nykyisinä ja tulevina haasteina nähdään se, että Kohan ominaisuuksiin ja omituisuuksiin ei olla vielä oikein totuttu, eli opettelu jatkuu edelleen. Koha ei myöskään edelleenkään toimi kovin modernisti ja monipuolisesti. Uusia ominaisuuksia pitää tilata erikseen, eikä Koha-Suomi pysty toimitamaan niitä kovin nopeasti, jos lainkaan. Ongelmat eivät siis poistu, vaan koko ajan toimitaan tavallaan tilapäisratkaisulla. Monia ominaisuuksia ei ilmeisesti saada ollenkaan käyttöön, vaan vanhojen toimintatapojen tilalle on täytynyt luoda uusia, mikä kuormittaa henkilökuntaa ja lisää työ määrää. Mahdollisuus vaikuttaa järjestelmän kehittämiseen ei todellisuudessa ole lainkaan niin suuri kuin alun perin annettiin ymmärtää. Järjestelmänkehittäjiltä toivotaan parempaa ymmärrystä siitä, mitä kirjastojärjestelmältä vaaditaan. Lisäresursseja tarvitaan, jotta tarvittavat muutokset saataisiin tehdyksi inhimillisessä ajassa. Esille nousee myös pelko siitä, että Kohan kehitys pysyy hitaana, eikä tilanne muutu miksikään.

Henkilökunnan suhtautuminen ja sopeutuminen muutoksiin tuntuu vaihtelevan melko paljon paikka- ja henkilökohtaisesti. Osa vastaajista ilmoittaa henkilökunnan ottaneen yhteistyön lisääntymisen positiivisena asiana, eli Helle-yhteistyöhön ollaan työntekijätasolla ilmeisesti enimmäkseen tyytyväisiä. Kohan suhteen hajaannusta on enemmän. Jotkut suhtautuvat Kohan tarjoamiin mahdollisuuksiin edelleen varovaisen optimistisesti, kun taas jotkut ovat erittäin tyytymättömiä ja väsyneitä jatkuvaan epäselvyyteen ja huonosti toimivaan järjestelmään. Ilmeisesti suuri enemmistö on kuitenkin ottanut muutoksen niin sanotusti pakon edessä vastaan kohtalaisen neutraalisti. Uuden opettelu on tietysti aiheuttanut enemmän tai vähemmän stressiä, etenkin kun on ollut pakko samanaikaisesti omaksua itse uutta ja opettaa asiakkaita käyttämään uutta järjestelmää. Haasteena mainitaan vielä Finna, joka korvaa tulevaisuudessa nykyisen verkkokirjaston. Sekin aiheuttaa lisää työtä sekä uuden oppimisessa että asiakkaiden opettamisessa.

7.4 Helle-Kohan viivästykset

Viivästyksien mahdollisiksi syiksi esitetään kyselyn vastauksissa pitkälti samoja asioita, joita tässä työssä on tuotu esiin jo aikaisemmin. Vastuu projektien hoidosta olisi alusta alkaen pitänyt jakaa useammalle henkilölle. On ollut hankalaa löytää uusia henkilöitä vastaamaan projektista entisten siirryttyä muihin tehtäviin. Tämä olisi mahdollisesti voitu välttää, mikäli tehtävää olisi alusta asti hoidettu esimerkiksi työparina tai työryhmänä.

Käytännön konversiotyö on nähty yhtenä viivytyksenä, koska sitä tekemässä on ollut liian vähän väkeä. Yksi tai kaksi ihmistä ei ihmeisiin pysty. Realiteetit ymmärretään kyllä, mutta silti rahaa olisi pitänyt löytyä enemmän konversioiden tekemiseen useamman asiantuntevan henkilön voimin. Monesta erilaisesta järjestelmästä konvertointi on hidastanut työtä, etenkin kun osa konversioista on tehty tai tehdään käsin. Aikaisempien Suomessa tehtyjen Koha-konversioiden dokumentointia pidetään puutteellisena, eikä Koha-Suomella ole ollut resursseja hoitaa uusien kirjastojen Kohaan liittymisiä itse. Tämä on johtanut siihen, että Helle-kirjastojen Koha-konversiot on ilmeisesti tehty puutteellisten toimintaohjeiden kanssa ilman riittävää asiantuntemusta ja kokemusta. Osaamattomuus nähdään myös hidastavana tekijänä, eli konversioista vastanneilla henkilöillä ei ole välttämättä ollut tarpeeksi tietoa Kohaan liittyvistä asioista. Projektia ei myöskään ole johdettu kunnolla ja organisoinnin hankaluudet näkyvät epäselvässä vastuunjaossa, aikataulujen toistuvassa pettämisessä sekä dokumentoinnin puutteellisuuksissa.

Tämän kysymyksen vastauksissa nostetaan esiin myös kirjastonjohtajien vastuu päätöksenteosta asioissa, joihin ei ole kenties ollut riittävästi taustatietoja, ymmärrystä eikä osaamista. Koha-projektiin olisi ollut hyvä löytää yhteistyökumppaniksi jokin asiantunteva taho, esimerkiksi teknillinen korkeakoulu, tai sitten rahaa olisi pitänyt löytyä paljon enemmän osaamisen ostamiseen ulkopuolelta. Koko kuviota on yritetty edistää aivan liian vähäisin resurssein. Ei ole ehkä ymmärretty kuinka suureksi projektiksi Koha-projekti lopulta kasvaa ja kuinka paljon työtä, osaamista ja rahaa se loppujen lopuksi vaatii. Järjestelmän maksuttomuus ei suinkaan ole tarkoittanut ilmaista, vaan rahaa kuluu koko ajan palvelinmaksuihin, Koha-Suomen maksuihin, henkilöstökuluihin ja niin edelleen.

8 TULEVAISUUSNÄKYMÄT

Helle-yhteistyön tulevaisuudesta kysyttiin lomakkeella muodossa: ”Millaisena näette Helle-kimpan viiden vuoden kuluttua.” Vastauksissa näkyi paljon toiveikkuutta tulevaisuuden suhteen, mutta riien välistä pilkisti myös hiven pessimismia, lähinnä kirjastojärjestelmään liittyen. Kaikissa vastauksissa kuitenkin esiintyi tavalla tai toisella näkemys, että tulevaisuudessa kimppayhteistyö toimii hyvin. Uusien kuntien liittyminenkin nähdään mahdollisena, eli jatkossa kimppa voisi olla nykyistä laajempi. Yleisesti nähdään tärkeänä koko maan tasolla yhtenäistää palvelukenttää siten, että asiakas saisi mahdollisimman vaivattomasti tarvitsemansa palvelut asuinpaikasta riippumatta.

Keskinäisen yhteistyön lisääminen konkreettisella tasolla esiintyy tavalla tai toisella lähes kaikissa vastauksissa. Ehdotetaan esimerkiksi työntekijävaihtoja kirjastojen välillä yli kuntarajojen, apua käytännön kouluyhteistyössä ja lisääntyvää yhteistyötä hankintojen ja kokoelmatyön suhteen. Isoihin kirjastoihin keskittynyttä erikoisosaamista halutaan saada pienempien kirjastojen käyttöön entistä paremmin, eli käytännön resurssien ja osaamisen jakamista kaikille yksiköille. Toivotaan myös hyvien keskusteluyhteyksien säilymistä ja käytännön asioiden, kuten aineistokuljetukset, sujuvoittamista ja kehittymistä varmempaan suuntaan.

Tärkeimpänä yksittäisenä kehityskohteena mainitaan liiallisen byrokratian purku. Nykyinen hallinnollinen organisaatio koetaan liian raskaana, eikä lukuisten eri työryhmien työstä saada riittävästi tietoja. Läpinäkyvyyttä päätöksentekoon kaivataan selvästi lisää, samoin tietojen ja osaamisen tasapuolista jakamista kaikille kirjastoille. Työryhmien määrä koetaan tällä hetkellä hankalana informaation hajaantumisen ja heikon tiedottamisen sekä työryhmistä koituvien maksujen vuoksi. Jatkossa toivotaan strukturoidumpaa rakennetta ja selkeämpää johtamista.

Helle-Kohan kehittäminen koetaan myös erittäin tärkeäksi. Vastauksista nousee esiin vapaasti muokailtuna ajatus, että koska se ei paljon huonompi voisi enää olla, sitä täytyy pystyä jatkossa kehittämään paljon paremmaksi. Mikäli sen kehitys ei syystä tai toisesta etene sille tasolle, millä nykyaikaisen kirjastojärjestelmän tulisi olla, täytyisi oltava valmiita harkitsemaan tarvittaessa myös paluuta kaupallisten järjestelmien pariin. Kimpasta eroamista ei mainittu sen sijaan yhdessäkään vastauksessa, eli mahdolliset päätökset muutoksista tehdään todennäköisesti jatkossakin kimppatasolla.

9 POHDINTA

Sain aiheen tähän opinnäytetyöhön työpaikaltani Porvoon kaupunginkirjastosta tammikuussa 2018. En oikein tiedä mitä odotin kysyessäni aiheita, mutta tämä se ei ainakaan ollut. Opintoissa kehoitettiin kiinnittämään huomiota opinnäytetyön aiheen kiinnostavuuteen, jotta motivaatio säilyy koko prosessin ajan. Mikäli olisin valinnut aiheeni itse, olisin tehnyt luultavasti jotakin aivan muuta kuin tämän kaltaisen tutkimuksen. Jälkeenpäin koen kuitenkin erittäin hyvänä, että minulle ehdotettiin tällaista aiheita. Olen oppinut paljon enemmän, kuin olisi ollut mahdollista jonkin tutumman aiheen kanssa. Vieras tutkimusaihe helpotti tutkimustyötä myös siksi, että ennako-olettamuksia ei juurikaan ollut. Omia ajatusmalleja ei tarvinnut korvata uusilla, koska sellaisia ei ollut. Itselle liian tuttu aihe saattaisi aiheuttaa ongelmia tulosten tulkinnessa, koska omat ennakoasenteet ja mielipiteet väistämättä muokkaavat tuloksia johonkin suuntaan. Vieraan aiheen kanssa näin ei niin helposti käy, koska aineistoa voi tutkia puolueettomana, ilman oletuksia.

Tämä työ oli myös helppo lopettaa, koska mitään erityisiä tunnesiteitä tutkittavaan asiaan ei ollut. Jos olisin itse valinnut aiheeni jostakin läheisemmästä aihepiiristä, olisi voinut käydä toisin. Itselleni läheistä ja tärkeää aiheita käsittelevää työtä olisin luultavasti hionut viimeistä pilkkua myöten, eikä työ olisi valmistunut kovin nopeasti, jos koskaan. Itselle vieras aihe piti mielenkiintoa yllä alusta loppuun asti, mutta työ oli kuitenkin lopulta helppo paketoita valmiiksi ja ojentaa toimeksiantajalle. Oli mielenkiintoista päästä selvittämään kirjastokimpan rakentumiseen ja järjestelmäuudistukseen liittyviä vaiheita. En ollut tullut ajatelleeksi kuinka pitkistä ja työläistä prosesseista organisaatio- ja järjestelmäuudistuksissa on kyse.

Sain tutkimuskysymyksiini vastaukset, joskaan en kaikilta osin aivan odottamallani tavalla. Jouduin monta kertaa miettimään tiedonlähteitä uudestaan, koska en joko tavoittanut oleellisia henkilöitä tai saanut heiltä vastauksia. Välillä tuntui, että tätä opinnäytettä ei ole tarkoitettu tehtäväksi lainkaan. Sitkeästi jatkoin kuitenkin loppuun asti niillä tiedoilla, jotka minulla oli käytettävissäni. Lopputulokset ei ole aivan sellainen kuin alun perin kuvittelin sen olevan. Se on kuitenkin parasta, mihin näillä resursseilla ja tiedoilla pystyin.

Kyselylomakkeen vastauksissa esiintyi monessa kohdassa ja useaan kertaan näkemys, että Helle-yhteistyöhön johtaneiden projektien vetovastuussa on ollut liian vähän resursseja, ja että Koha-dokumentointi on ollut puutteellista. Totesin itse saman taustoja selvittäessäni ja kysymyksiä esittäessäni. Projektin aikaisempia vastuuhenkilöitä oli hankala tavoittaa, eikä kenelläkään tuntunut olevan aikaa tai vastauksia. Luin kymmenittäin pöytäkirjoja ja erilaisia raportteja ja selvityksiä sekä sisäisistä että ulkoisista lähteistä, mutta en kuitenkaan löytänyt tai saanut käsiini kaikkea halua maani tietoa. Kaikkiin kysymyksiin en saanut vastauksia lainkaan, joten joiltakin osin tämä opin näytetyö jäi sen vuoksi vaillinaiseksi. Toisaalta siinä oli itselläni oppimisen paikka, koska en pystynyt aina toimimaan alkuperäisten suunnitelmieni mukaan. Jouduin karsimaan, muokkaamaan ja jopa luopumaan joistakin asioista kokonaan tiedon puutteen vuoksi, ja näin ollen jouduin suunnittelemaan omaa prosessiani koko ajan uudestaan tekemisen ohessa. Minun oli opeteltava tyytymään siihen mitä sain. Olen kuitenkin taipuvainen vaatimaan itseltäni täydellisyyttä hipovia tuloksia, joten oli kova paikka joutua tyytymään vähempään. Pettymyksensietokykyäni kieltämättä kehittyi prosessin aikana, mutta omaa rimaani en valitettavasti oppinut laskemaan.

Kyselyn vastauksia sain vastausajan puitteissa yllättävän vähän, mutta muutama vastaus tuli vielä viimeisen palautuspäivän jälkeen. Odotin saavani vastauksen kaikilta johtajilta, mutta muutama jäi puuttumaan. Sain kuitenkin muodostettua hyvän yleiskuvan. Kyselyn vastaukset myös tukivat sitä kuvaa, jonka olin asiakirjojen pohjalta muodostanut Helle-kimpan rakentumisesta ja niistä monista haasteista, joita matkan varrella on ollut. Selkeimmin esiin nousi johtamisen ja suunnitelmallisuuden tärkeys näin isoissa prosesseissa. Liian pienelle alalle keskitetty vastuu, resurssien epätasainen jakaantuminen, heikko tiedonkulku ja epäselvyys suunnitelmien eri vaiheissa ovat aiheuttaneet epävarmuutta ja haasteita. Jatkossa olisi kenties aiheutta huolehtia paremmin siitä, että kukin kirjasto saa kaiken yhteiseksi tarkoitetun tiedon. Vastuun jakaminen useammalle henkilölle voisi myös palvella kimppaa paremmin ja varmemmin, koska koko kimpan yhteisten asioiden organisointi, valvominen ja tiedotus saattavat olla liian suuri taakka yhdelle henkilölle. Sama pätee myös Koha-asioihin, joista vastaa pääasiassa yksi henkilö. Vastuun jakautuminen turvaisi jatkuvuuden sellaisessakin tapauksessa, että vastuuhenkilö esimerkiksi siirtyisi yllättäen toisiin tehtäviin. Toisaalta ei ole hyväksi myöskään jakaa tehtäviä ja vastuuta liian monelle toimijalle. Kyselyn vastauksissa mainittiin monta kertaa liian raskas koneisto ja liian monet työryhmät.

Tasapainon löytäminen voi olla hankalaa, mutta toivottavasti näistä asioista voidaan jatkossa keskustella avoimesti. Vaikka tämän opinnäytetyön hyöty jäisi muuten vähäiseksi, toivon sen ainakin herättävän keskustelua sekä Helle-kimpassa, että sen ulkopuolella. Helle-kimpan kokemista hankaluuksista voidaan kenties jatkossa ottaa oppia muissa vastaavia yhteistyökuvioita rakentavissa yhteisöissä. Tämä esimerkkitaipauksena toimiminen nousi esiin myös kyselyn vastauksissa.

Kohan suhteen minulla ei ole paljonkaan lisättävää jo esille tulleisiin näkemyksiin. Kaikki vastaajat, kuten myös suuri osa käyttäjistä, tuntevat olevan enemmän tai vähemmän pettyneitä nykyiseen käyttöjärjestelmään. Kyselyssä nousi esiin monenlaisia huomioita, jotka liittyvät enimmäkseen Kohan puutteisiin ja kehityksen hitauteen. Jokainen asiakaspalvelutehtävissä oleva henkilö on joutunut kehittämään itselleen pitkän pinnan, koska Koha on kömpelö ja paikoitellen hankala käyttää. Taannoisen järjestelmäpäivityksen myötä se on nyt sentään hiukan nopeampi kuin ennen, mutta ei se erityisen ketterästi vielääkään toimi. Siitä myös puuttuu monia ominaisuuksia, joita aikaisemmissa järjestelmissä on ollut, eivätkä kaikki käytössä olevan ominaisuudet toimi kunnolla.

Kyselyssäni yksi kysymyksistä käsitteli henkilökunnan sopeutumista ja suhtautumista uudistuksiin. Vastauksissa toistuivat työmäärän lisääntyminen ja hankaloituminen sekä hitauden aiheuttama stressi asiakaspalvelutilanteissa. Nämä kaikki allekirjoitan itsekin, koska monet työtehtävät ovat muuttuneet Kohan myötä työläiksi ja hankaliksi. Henkilökunnan työhyvinvointi on myös näkemykseni mukaan heikentynyt jonkin verran stressin ja lisääntyneen työmäärän takia, eikä parannusta valitettavasti taida olla näkyvissä ihan pian. Se ei ehkä näy kovin hyvin päättävillä tahoilla, mutta asiakasrajapinnassa työskentelevä henkilökunta saa niin sanotusti eniten osumia tyytymättömyiltä asiakkailta. Se vaikuttaa väistämättä jaksamiseen ennemmin tai myöhemmin. Kirjastojen henkilökunta tuntuu ottavan muutokset kohtalaisen stoalaisesti ja toisiaan tukien, mutta jatkuvassa muutostilassa ja seuraavaa uudistusta odoteltaessa jokainen lopulta väsyy. Melko turvallisesti kokemallani yleistyksellä väitän, että yleisten kirjastojen henkilökunta haluaa palvella asiakkaita mahdollisimman hyvin. Siihen tarvitaan kuitenkin toimivan työyhteisön ja kimppatasoisen yhteistyön lisäksi toimivat työkalut, eli hyvä käyttöjärjestelmä. Toivottavasti Kohan kehittämiseen resursoidaan riittävästi, jotta se jonakin päivänä lähitulevaisuudessa sitä myös olisi.

LÄHTEET

Ainali, E. 2012. Pieni kirjasto murroksessa. Helsinki: Avain.

Asetus yleisistä kirjastoista 2.10.2017/660.

Helle-kirjastojen rekisteriseloste 2017.

Juntumaa, J. 2016. Kirjastot.fi. Kuntaliitokset ja kirjastokimpat kirjastotilastoissa. Viitattu 4.3.2018. <http://blogit.kirjastot.fi/kuntaliitokset-ja-kirjastokimpat-kirjastotilastoissa/>.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä: Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Karppinen, M. 2011. Avoimen lähdekoodin kirjastojärjestelmät: tapaustutkimus Koha-kirjastojärjestelmästä. Oulun yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.

Kekki, K. 2003. Yleisten kirjastojen kimpat. Kansalliskirjasto-lehti (6), 13-15.

Kirjastot.fi 2012. Avoin kirjasto. Yleisten kirjastojen hankerekisteri. Viitattu 2.4.2018, <http://hankkeet.kirjastot.fi/hanke/avoin-kirjasto>.

Kirjastot.fi 2013. Uudenmaan kirjastojen yhteistyö. Yleisten kirjastojen hankerekisteri. Viitattu 18.3.2018, <http://hankkeet.kirjastot.fi/hanke/uudenmaan-kirjastojen-yhteisty%C3%B6>.

Kirjastot.fi 2014. Kohti Kohaa. Yleisten kirjastojen hankerekisteri. Viitattu 18.3.2018. <http://hankkeet.kirjastot.fi/hanke/kohti-kohaa>.

Kirjastot.fi 2015. Yhteistyöllä ja yhteisillä käytännöillä lisää asiakasvaikuttavuutta. Yleisten kirjastojen hankerekisteri. Viitattu 29.4.2018, <http://hankkeet.kirjastot.fi/hanke/yhteisty%C3%B6ll%C3%A4-ja-yhteisill%C3%A4-k%C3%A4yt%C3%A4nn%C3%B6ill%C3%A4-lis%C3%A4-asiakasvaikuttavuutta>.

Kirjastot.fi 2017. Helle-kirjastokimpan logistiikkaselvitys. Yleisten kirjastojen hankerekisteri. Viitattu 27.5.2018. <http://hankkeet.kirjastot.fi/hanke/helle-kirjastokimpan-logistiikkaselvitys>.

Kirjastoverkko 2018. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 2.4.2018. <http://minedu.fi/kirjastoverkko>.

Koha-Suomi 2018. Viitattu 18.3.2018. <https://koha-suomi.fi/>.

Laki yleisistä kirjastoista 29.12.2016/1492.

Library Technology Guides 2018. Viitattu 18.3.2018. <https://librarytechnology.org/libraries/search.pl?ILS=Koha>.

Maakuntakirjastojen katoaminen hämmentää – ”Ristiriita maakuntaudistuksen tavoitteiden kanssa” 2017. Kuntalehti. Viitattu 10.3.2018. <https://kuntalehti.fi/uutiset/opetus-ja-kulttuuri/maakuntakirjastojen-katoaminen-hammentaa-ristiriita-maakuntaudistuksen-tavoitteiden-kanssa/>.

Moody, G. 2011. The Koha Saga: A gift that keeps giving. Viitattu 18.3.2018. <http://www.h-online.com/open/features/The-Koha-Saga-A-gift-that-keeps-giving-1386231.html>.

Mäkiranta, A. 2012. Avoin vai suljettu lähdekoodi kirjastojärjestelmissä? Teoksessa J. Saarti & P. Tuomi (toim.) Kirjastojärjestelmät vai kirjastot ilman järjestelmää. Helsinki: BTJ Finland Oy, 90 – 99.

Mäkiranta, A. 2018. Helle-Kohasta. Toimitusjohtaja, Koha-Suomi. Sähköpostiviesti 24.4.2018. Tekijän hallussa.

Porvoon kaupunginkirjasto 2017. Helle-organisaation esittely. Sisäinen lähde.

Pöytäkirjat 3.10.2016, 18.10.2016, 7.12.2016 ja 21.6.2017. Uudenmaan kirjastojärjestelmä -hankkeen ohjausryhmä. Sisäinen lähde.

Pöytäkirja 20.12.2017. Helle-kirjastojen johtoryhmä. Sisäinen lähde.

Pöytäkirjat 5.2.2018 ja 10.4.2018. Helle-kirjastojen työvaliokunta. Sisäinen lähde.

Reittihaku. Viitattu 31.3.2018. <https://www.fonecta.fi>.

Saarti, J. 2012. Kirjaston tietojärjestelmät ja niiden projektointi: kirjaston johtamisen ja palvelutuotannon työkalut. Teoksessa J. Saarti & P. Tuomi (toim.) Kirjastojärjestelmät vai kirjastot ilman järjestelmää. Helsinki: BTJ Finland Oy, 9 – 34.

Selkälä, T. 2018. Palveluesimies, Porvoon kaupunginkirjasto. Keskustelu 12.6.2018.

Sillgren, K. 2018. Koha-kysymyksiä. Metatietoasiantuntija, Porvoo. Sähköpostiviesti 8.5.2018. Tekijän hallussa.

Suomen yleisten kirjastojen tilastot, viitattu 18.3.2018. <http://tilastot.kirjastot.fi/>.

Tilastokeskus. Suomen tilastollinen vuosikirja 1998, 489. Viitattu 24.3.2018. http://www.do-ria.fi/bitstream/handle/10024/90016/xyti_stv_199800_1998_dig.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Tonteri, P. 2012. Järjestelmä uudistus: kuinka syödään norsu pala palalta. Teoksessa J. Saarti & P. Tuomi (toim.) Kirjastojärjestelmät vai kirjastot ilman järjestelmää. Helsinki: BTJ Finland Oy, 61 – 89.

Tuomi, J. & Sarajarvi, A. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hei,

opiskelen työn ohessa Oulun ammattikorkeakoulussa tradenomiksi (kirjasto- ja informaatiopalvelut). Teen opinnäytetyötäni Helle-kimpasta ja sen uudesta kirjastojärjestelmästä, tarkoituksena selvittää kimpan jäsenten ajatuksia ja tuntemuksia kimpan ja yhteisen kirjastojärjestelmän suhteen.

Ohessa on linkki kysymyslomakkeeseen. Lomakkeella on 12 avointa kysymystä kimppaan ja kirjastojärjestelmään liittyen. Toivoisin mahdollisimman tarkkoja ja perusteellisia vastauksia, jotta saisin selkeän kuvan eri kirjastojen tilanteesta, näkemyksistä ja kokemuksista. Yksittäisiä vastauksia ei käytetä sellaisenaan, vaan niistä tehdään kooste analyysia varten.

Lomaketta ei voi tallentaa. Sen voi kuitenkin lähettää uudestaan, jos ei ehdi vastata kerralla kaikkiin kysymyksiin tai haluaa myöhemmin vielä tarkentaa jotakin vastausta. Pyytäisin vastauksia viimeistään 25.5.2018.

Hej,

jag studerar vid sidan av jobbet till tradenom (biblioteks- och informationstjänster) vid Oulun ammattikorkeakoulu. Jag skriver mitt examensarbete om Helle-nätverket och dess nya bibliotekssystem. Mitt syfte är att utreda hur nätverkets medlemmar tycker och tänker om biblioteksnätverket och det gemensamma bibliotekssystemet.

Bifogad finns länk till frågeformuläret. På formuläret finns 12 öppna frågor gällande nätverket och bibliotekssystemet. Jag hoppas på så noggranna och detaljerade svar som möjligt för att få en klar översikt om situationen samt åsikterna och upplevelsorna av de olika biblioteken. Enstaka svar används inte som sådana, utan alla svar sammanställs för analys.

Blanketten går inte att spara. Man kan dock återsända den ifall man inte hinner svara på alla frågor på en gång eller vill senare specificera något svar. Jag önskar ert svar senast den 25.5.2018.

Kysymyslomake kirjastojen johtajille

Frågeformulär för bibliotekschefer

Kysely liittyy Helle-kirjastoyhteistyötä ja Helle-Kohaa käsittelevään opinnäytetyöhön.
Enkäten hör ihop med ett examensarbete som gäller Helle-biblioteksätverket och Helle-Koha.

1. Miten kirjastonne on hyötynyt Helle-yhteistyöstä?

Hurdan nytta har ert bibliotek haft av Helle-samarbetet?

Kirjoita vastaus

2. Millaisia haasteita Helle-yhteistyössä on ollut?

Hurdana utmaningar har ni stött på gällande Helle-samarbetet?

Kirjoita vastaus

3. Minkä arvosanan antaisitte Helle-yhteistyölle asteikolla 1-4? (1 on huonoin ja 4 paras)

Vilket vitsord på skalan 1-4 skulle ni ge Helle-samarbetet? (1 är värst och 4 bäst)

- 1
- 2
- 3
- 4

4. Mitä toivotte Helle-yhteistyöltä jatkossa?

Vad önskar ni av Helle-samarbetet i fortsättningen?

Kirjoita vastaus

5. Mitä etuja odotitte Koha-kirjastojärjestelmältä?

Vilka fördelar väntade ni er av Koha-bibliotekssystemet?

Kirjoita vastaus

6. Mitä etuja odotatte Koha-kirjastojärjestelmältä jatkossa?

Vilka fördelar väntar ni er av Koha-bibliotekssystemet i fortsättningen?

Kirjoita vastaus

7. Millaisia haasteita odotitte Koha-kirjastojärjestelmältä?

Hurdana utmaningar väntade ni er av Koha-bibliotekssystemet?

Kirjoita vastaus

8. Millaisia haasteita odotatte Koha-kirjastojärjestelmältä jatkossa?

Hurdana utmaningar väntar ni er av Koha-bibliotekssystemet i fortsättningen?

Kirjoita vastaus

9. Mistä Helle-Kohan käyttöönoton viivästykset ovat käsityksenne mukaan johtuneet?

Vad tror ni förseningarna i ibrukttagandet av Helle-Koha beror på?

Kirjoita vastaus

10. Miten henkilökuntanne on suhtautunut ja sopeutunut muutoksiin?

Vad tycker personalen om ändringarna? Hur har de anpassat sig?

Kirjoita vastaus

11. Millaisena näette Helle-kimpan viiden vuoden kuluttua?

Hurdant tror ni att Helle-samarbetet är om fem år?

Kirjoita vastaus

12. Jäikö jotakin sanomatta? Sana on vapaa!

Blev något osagt? Ordet är fritt!

Kirjoita vastaus

Lähetä